

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

О.М. Балинська

СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНА СУТНІСТЬ ПРАВА ЯК ВЕРБАЛЬНОЇ ЗНАКОВОЇ СИСТЕМИ

Право визначено як вербальну знакову систему, що функціонує у певному соціокультурному просторі і демонструє чітку соціально-ціннісну зумовленість.

Ключові слова: правовий знак, правова реальність, правова спільнота, соціокультурний простір, соціальна зумовленість, ціннісне навантаження.

Постановка проблеми. До категорії сутності як такої належать певні якісні характеристики, без яких той предмет, про сутність якого йдеться, перестає існувати взагалі або перетворюється в абсолютно інший предмет. Сутнісні ознаки права можна згрупувати у два блоки: нормативність і регулятивно-зобов'язальний характер. Якщо з ціннісно-нормативної точки зору право є мірою свободи, рівності та справедливості (статичність правопорядку), то з регулятивної точки зору воно спрямоване на впорядкування суспільних відносин і поведінки окремих людей (динамічний аспект). На різних етапах розвитку суспільства перший чи другий аспект може домінувати, впливати на загальну спрямованість правового регулювання або відступати на другий план. Хоча в такому разі сутність права менше піддається змінам, ніж його зміст і форма – зміни, що відбуваються у житті суспільства, спричиняють собою насамперед зміни у змісті права. І всі ці зміни, що водночас є основою для подальшого розвитку сутності права, мають соціальну зумовленість. Тому доречно говорити про пріоритет соціально-ціннісної сутності права.

Стан дослідження. Аксиологічні проблеми і соціальну зумовленість права досліджувало чимало науковців. Серед них – юристи (К. Бартол, В. Бачинін, О. Гришук, С. Сливка, Р. Ципеліус), філософи (Ю. Габермас, Г. Гадамер, М. Гайдегер, Е. Гусерль, П. Рікер, Ф. Шлейєрмахер), культурологи (К. Леві-Строс, Е. Фром), психологи (А. Леонт'єв, В. Вілюнас, И. Кондаков, С. Рубінштейн, Х. Хекхаузен, В. Ядов), соціологи (К. Леві-Строс, А. Менегетті, П. Сорокін, А. Яро-

славський), лінгвісти (Л. Виготський, П. Флоренський), символісти (А. Бєлий, С. Гатальська, С. Лангет, А. Лосєв, Ю. Сватко, О. Шейгал) та вчені інших галузей знань.

Абстрагуючись від результатів їхніх розвідок, які стали підґрунтям для нашої статті, ми ставимо собі за мету визначити соціально-ціннісну сутність права саме як вербальної знакової системи, що функціонує в єдиному соціонормативному просторі.

Виклад основних положень. Щоб зрозуміти вихідні позиції права як регулятора суспільних відносин, його сутнісного змісту й функціонального спрямування, основних критеріїв і характеристик, а також подальших тенденцій розвитку з урахуванням соціальних змін у державі, а отже і ціннісних орієнтирів суспільства, треба розглядати його цілісно, як певну систему [1].

Процес керованості, управління, врегулювання поведінки людини забезпечується через міжсуб'єктні взаємовідносини, для яких характерним є використання різноманітних знаків і символів. Тобто функціонування сфери правовідносин пов'язане із правом як «системою послідовно розгорнутих символів» [2, с. 247]. Однак, на нашу думку, тут доречніше послуговуватися поняттям «знак», що «наділений – в силу своєї формалізованості й абстрактності – загальнодоступним нормативним змістом», а не терміном «символ», який «у значно більшій мірі пов'язаний, з одного боку, з матерією свого прояву (найчастіше це візуальний образ), а з іншого – з історією свого існування, що при його аналізі змушує звертатися до герменевтики як методу прояснення традицій...» [3, с. 327].

На думку американського філософа С. Лангер, знаки є заступниками своїх об'єктів, про які вони щось сповіщають суб'єктам; знакове відношення триєдине – охоплює суб'єкт, знак і об'єкт. Натомість символи – це носії уявлення про об'єкти, вони позначають не безпосередньо речі, а уявлення про них. Тому будь-яка символічна функція вимагає наявності чотирьох складових: суб'єкта, символу, уявлення й об'єкта [4].

Відомий психолог Ж. Піаже, звертаючись до еволюції семіотичної функції, говорить, що символ еволюціонує в знак [5]; у вченні О.Ф. Лосєва знак – це нерозгорнутий символ [6].

Розрізняє знаки і символи також Ю. Сватко, виокремлюючи два основні підходи у просторі «філософствування про ім'я (називання об'єктів реальної дійсності – *О.Б.*)», що перетворюють цей простір або у «простір символу (і міфу, а далі – культури)» або у «простір знаку»

[7, с. 38]. Цей науковець навіть вивів свою знакову іменну модель «текст – людина – знак», де складовими можна вважати право (як сукупність текстів), соціального суб'єкта (який формує текст права і керується ним) та правовий знак (елемент правової реальності, закріплений в усталеному слові – терміні – понятті). Правовий знак став ланкою зв'язку між мінливим реальним світом і стабільним світом правової матерії, між об'єктивними речами та суб'єктивним сприйняттям їх людиною; правовий знак – це модель світорозуміння, світобачення і світосприйняття.

Найбільш влучно про підхід до соціального зумовлення співвідношення понять «знак» і «символ» сказала С.М. Гатальська: «Нині маємо визнати, що оцінювати один із цих елементів протиставлення як вищий за другий необов'язково, а тим паче не варто уявляти один із них як вироджений зразок другого. Ми маємо говорити радше про численність способів позначення, що не зводяться один до одного. І відмінність між ними не дає приводу для оцінкових суджень, бо кожний спосіб, як казав А. Шлегель, може бути взірцевим на власний спосіб» [8, с. 167].

П.А. Флоренський слово, що в науці перетворюється у термін, називає «стислою формою досліджуваної речі, яка справді слугує зупинкою думки на певній вершині, ... ім'ям, у якому загальнолюдська думка досягнула б законний, тобто внутрішньо обов'язковий для себе, зв'язок зовнішнього прояву і внутрішнього змісту, або, іншими словами, визнала би символом» [9, с. 150]. Тобто правовий термін можна вважати конститuantом правової реальності – він конституює, усталює соціально значущі елементи (факти, явища, дії, події, речі, суб'єкти тощо).

Знакове опосередкування (поняття Л.С. Виготського) називають одним зі способів управління поведінкою людини. Всі суспільні взаємовідносини між індивідами передбачають «зміни структури психічного процесу за рахунок включення в неї знаку, що веде до перетворення натуральних, безпосередніх процесів у культурні, опосередковані» [10, с. 153]. Знак набуває певного значення, що відповідає соціальним нормативам організації спільної діяльності. У цьому контексті знак стає елементом символічного моделювання об'єктивної реальності, що полягає у заміні одного предмета (явища, факту, дії, події та ін.) іншим (словом) [3, с. 134]; така заміна полегшує моделювання типу тих чи інших відносин між похідними предметами та суб'єктами їх споживання або творення.

Вербальні правові знаки є прикладом ціннісно навантаженої лексики, що відображає найбільш важливі соціальні пріоритети, містить ідеал правової доктрини держави, репрезентує переконання суспільства і волю більшості громадян. Одним із можливих підходів до створення типології знаків, що відображають ту чи іншу предметну сферу, російська дослідниця семіотики політичного дискурсу О. Шейгал вважає класифікацію знаків відповідно до класифікації відображених у них реалій [11, с. 108–111]. За аналогією із запропонованою типологією можливою видається референтна класифікація знакових термінопонять, що означають сферу правовідносин, на шість основних категорій: 1) суб'єкти права; 2) об'єкти права; 3) галузі права; 4) інститути права; 5) філософія та ідеологія права; 6) правова поведінка. Знаковими такі поняття стають через постійність їх застосування, а також важливість ролі, яку вони виконують у процесі правовідносин.

Прикладами правових знаків у категорії «*суб'єкти права*» можна назвати основних дійових осіб – МВС (загальнонавчавані слова – силовики, міліція та ін.), міністр (як головний міліціонер держави), а Ю. Луценко натомість тепер, як в'язень № 1, управління МВС в областях (за архаїзмом – управи); тут окремо можна виділити так звані антропоніми, що утворюються у випадку якихось резонансних дій або вчинків осіб зі сфери правореалізації (так, для прикладу, період гучних радикальних реформ у системі МВС у народі називають могильовщиною, що похідне від прізвища попереднього Міністра внутрішніх справ А. Могильова – 2010–2011 рр.).

Категорія «*об'єкти права*» об'єднує поняття, що називають речі правової реальності, щодо яких виникають і відбуваються правові відносини між суб'єктами права. Це можуть бути такі поняття: майнові цінності, нерухомість, цінні папери тощо. Вони здебільшого є інформаційно-когнітивні, але мають різну «символічну вагу» (термін запозичено в О. Шейгал [11, с. 110]), що міняється залежно від місця, яке постає речовий відповідник правового знака в системі цінностей правового суб'єкта і системі ієрархії самих знаків у правовій реальності.

У категорії «*галузі права*» знаковими стають ті поняття, що стосуються найважливіших для суспільства предметів регулювання, а це – сфери функціонування конституційного або державного права (державний лад, суверенітет, демократія, громадянство, вибори, референдум, Верховна Рада, Кабінет Міністрів та ін.), кримінального права (злочин, вбивство, грабїж, розбій, насильство, бандитизм, кримінальна справа, слідство, виконання покарань та ін.), цивільного права (шлюб,

спадок, заповіт, опікун, нотаріальна угода, плагіат, заробітна плата, профспілка, роботодавець та ін.) та адміністративного права (громадський порядок і безпека, прогул, хуліганство, скарга, штраф, правила дорожнього руху, виправні роботи).

Правові знаки можливі і в категорії *«філософія та ідеологія права»*. Тут вони безпосередньо пов'язані з правовими принципами (тоді відтворюються такими поняттями, як рівність, свобода, справедливість, гуманізм та ін.), праворозумінням (ідеться, наприклад, про природне право, позитивне право, живе право тощо), правовою психологією (здійюється механізм творення понять типу «правосвідомість», «мотив», «правовий світогляд», «правовий менталітет», «осудність»).

«Правова поведінка» як категорія правових знаків поєднує поняття, що стосуються діяльній реалізації норм права (правомірні дії, протиправні вчинки, проступок, бездіяльність тощо).

Повертаючись до вищеокреслених підходів до права – нормативного й регулятивного, – треба зауважити, що й самі загальнолюдські цінності двояко стосуються права: по-перше, вони входять у нього із соціуму, формуючи основу як базові принципи; по-друге, право формує такі ж цінності у правосвідомості його споживачів, активних соціальних суб'єктів. Така циклічність дає підстави говорити не тільки про соціально-ціннісну зумовленість права, а й правову детермінацію суспільства.

На основі цього, а також абстрагуючись від категоризації знаків політичного дискурсу, який запропонувала вищезгадана О. Шейгал, також можемо виокремити чотири типи **невербальних знаків** зі сфери правовідносин, що взаємопов'язані соціальним зумовленням: 1) людину як знак; 2) поведінкові знаки; 3) символічні артефакти; 4) символічні зображення [11, с. 98–104]. Тут *знаковість людини* у праві можна розглядати у контексті представника певної професії, як символ певної юридичної практики, виконавця певної соціальної ролі, втілення певних ознак поведінки (прикладом такого знакового зв'язку можуть бути образи професійної totoжності – суддя, постовий ДАІ, патрульний, прокурор і т.д.). *Поведінкові знаки* – так звані ритуальні дії або події, яких доволі багато у сфері правовідносин (для прикладу, церемонія прийняття присяги, традиція відзначення присвоєння чергового звання та появи нової зірки на погонах, вітання з прикладанням руки до кашкета, стройовий огляд, шиккування, паради та ін.). *Символічні артефакти* – формений одяг, пам'ятники загиблим у боротьбі зі злочинністю як соціально значуще місце проведення урочи-

стих зборів, комунікативні історичні події і співвіднесені з ними дії сучасності (наприклад, прийняття присяги у день Покрови Богородиці як покровительки всіх військовиків). *Графічні символи* – погони, шеврони, нагрудні відзнаки на формі, штандарти і прапори окремих підрозділів, загалом так звана іконічна семантика, що читається за аналогією (згадаймо загальноновизнані меч як знак правосуддя і шальки терезів як знак виваженості в руках богині Феміди).

Знаки взагалі, зокрема правові, створюються у спільній діяльності індивідів (інакше вони не були б зрозумілими їм), тому мають конвенціональний (договірний) характер. Якщо говорити про право як систему знаків, то йдеться про їх абстрактну вербально втілену форму. А вважаючи право основним знаковим конструктом правовідносин, що виявляється як система загальнообов'язкових правил поведінки окремого індивіда та загальних суспільно-правових відносин, можемо стверджувати, що у ньому відтворено основні значущі аспекти життєдіяльності держави як правової спільноти. Адже, щоб стати основним регулятором поведінки всіх загалом і водночас кожного зокрема, право має бути уособленням найвищих соціальних цінностей, пріоритетів, прагнень, орієнтирів і мотивацій.

Психологічні механізми мотивації правової поведінки соціальних суб'єктів можна виділити у процесі адаптивного аналізу різних мотиваційних теорій. Наприклад, С. Рубінштейн, розглядаючи основи загальної психології [159; 160], акцентував саме на необхідності *спонуки* (поштовху, примусу) у людській діяльності. Натомість у працях А. Леонтьєва «Діяльність. Свідомість. Особистість» і «Проблеми розвитку психіки» [12] наголошувалося на вирішальному змісті *мотиву*. У контексті психологічних механізмів мотивації людини В. Вілюнас відстоює позицію щодо орієнтації поведінки на задоволення *потреб* індивіда [13]. Х. Хекхаузен у двотомному виданні «Мотивація і діяльність» [14] розглядає мотив як динамічний аспект *спрямованості дій людини на певну цінність*, якої вона прагне досягти або уникнути. Проаналізувавши ці мотиваційні теорії, можна виокремити певні характерні ознаки мотивів правової поведінки людини, що у сукупності є стимулюючою основою для формування та реалізації правовірних дій і вчинків.

Те, що людьми управляють насамперед їхні природні внутрішні стихії (емоції, прагнення, уподобання), змушує зважати на них під час дослідження людських взаємин, зокрема у такій чітко регламентованій сфері, як правовідносини. Однак слід зауважити, що ті ж внутрішні

стимули є і «приборкувачем» цих стихійних виявів. Така дуалістичність людської природи вимагає комплексного підходу до вирішення проблеми функціонування низки взаємозалежних чинників: 1) соціуму; 2) правових норм, що керують процесами в ньому; 3) особистості; 4) внутрішнього сприйняття (чи несприйняття) нею цих норм; 5) реальних вчинків і дій цієї особи, керованих цими нормами і відповідних (чи невідповідних) їм.

Такий перелік чинників також визначає право як елемент соціальної культури, що формується у соціумі на принципах нормативності поведінки особи завдяки визнанню нею цих норм і прийняттю їх до виконання. Визнання таких норм значущими відносить їх до рангу загальносоціальних цінностей. Адже поняття доцільності, корисності, практичності, потрібності близьке до поняття цінності, що «спирається на внутрішньо-реальний досвід, організація та поступальний розвиток якого передає нам оточуючу реальність і в цьому ж розумінні її творить», а «внутрішньо пережитий досвід і є цінність» [2, с. 19]. Цей же досвід дає нам можливість формувати певні мовні образи, що відповідають реальним явищам, фактам, діям, подіям тощо. Оскільки такі загальносоціальні образи визнані значущими, то можна називати їх знаками, символами правової реальності, що поєднують одночасно властивості реально відображуваного і бачення цього творцем.

У цьому контексті А. Белий говорить про так звану «емблематичність» дійсності, вважаючи, що емблема (умовне поняття та образ цінності) може стати поняттям нормативним, коли вона визначатиме певну систему понять, адже «в етиці емблема – це алегорія, а в теорії знання вона – норма, згусток пізнавальних форм» [2, с. 50]. Такою емблемою можна вважати правовий знак як образ дійсності та образ цінності цієї дійсності; до того ж у праві йдеться саме про вербальний знак, про слово-поняття. І коли говоримо про цілу систему таких знаків, то процес їх творення має бути взаємоузгодженим і передбачати три психологічні стадії розвитку: «1) стадію епігета; 2) стадію порівняння; 3) стадію алюзії (натяку, символізму)» [2, с. 140]. Триєдиним є також сутнісний лозунг символізму, який, на думку А. Белого, аж ніяк не суперечить істинному реалізму, а саме: 1) символ завжди відображає дійсність; 2) символ – це видозмінений переживанням образ; 3) форма образу невіддільна від змісту [2, с. 257]. Проектуючи це на правовий знак, можемо стверджувати, що він у вербальній формі відтворює правову реальність через призму переживань, психологічних емоцій правотворця, зберігаючи форму і зміст значення відтворюваного об'єкта.

Беручи до уваги те, що система правових знаків в основному вербалізована, можна вважати, що засадничим принципом правової організації взаємодії соціальних суб'єктів є права комунікація, а права поведінка є інструментальною предметною діяльністю, що опосередковується правилами. «Технічне» додержання цих правил сприяє структуруванню право-доцільної діяльності, спираючись на імперативи збереження суб'єктів, узгоджуючи їх цінності, схильності і потреби.

Середовище реалізації правових знакових конструкцій називають по-різному: права реальність, правове поле, правовий простір, соціонормативний простір, соціокультурний простір тощо. На нашу думку, останнє поняття за своєю сутністю є найширшим, по-своєму охоплює всі попередні, які подано за низхідним критерієм. Однак найбільш поширеним у науковому обігу вважається поняття «соціонормативний простір».

Під соціонормативним простором суспільства А. Ярославський пропонує розуміти «специфічну сферу життєдіяльності суспільства, що представляє саморегульовану систему нормативних механізмів регуляції соціуму, які, своєю чергою, координують існування соціальних інститутів у суспільстві і суспільства в цілому» [15, с. 23]. У цьому контексті функціонування правових знаків спроектоване на формування аксіологічного типу особистості, який втілює найбільш доцільні уявлення про реальні правові норми і цінності та орієнтує щодо них правову поведінку соціального суб'єкта.

У розрізі цієї проблематики доцільно згадати теорію соціокультурної ситуації технічного суспільства, яку розробив Ю. Габермас [16]. Абстрагуючись від цієї теорії, можемо констатувати, що формування моделей правомірної поведінки у суспільстві з високими технологічними знаннями представляє нерівноправну взаємодію між «системою» (офіційні нормативно-правові акти, ідеологія правової політики держави тощо) та окремим від неї «життєвим світом» (права реальність середнього право-суб'єкта із властивим йому певним рівнем світогляду, рівнем знань про соціокультурний простір), за вченням Ю. Габермаса [16]. «Система» за допомогою наявних у неї важелів (засоби масової інформації, просвітництво, освіта тощо) впливає на право-суб'єкта, нав'язуючи йому певні правові знаки через уявлення про норми і цінності. Відповідно, для безпроблемного перебування у соціокультурному просторі соціальному суб'єктові необхідна особлива право-комунікативна компетентність у діалозі «системи» і «життєвого світу». Ця

компетентність має охоплювати не лише право-знання, право-світогляд, а й реальну соціально-правову критику, що дасть право-суб'єктові певну свободу і самостійність як соціально-правовій особистості.

Простежуючи реалізацію теоретичної моделі співвідношення «системи» і «життєвого простору», запропонованої Габермасом, інший дослідник проблем соціонормативної культури А. Менегеті [17] зазначає, що здебільшого відбувається звичайне пристосування людини до вимог системи. Згідно з цією гіпотезою розуміння знаків правової реальності допомагає право-суб'єктові вирішити три самостійні проблеми: 1) віднайти соціонормативні ідеали; 2) співвіднести критерії цих ідеалів та власну правову позицію із реальним правовим полем; 3) реалізувати нормативно-ціннісні уявлення у правовій поведінці [17, с. 78]. Від того, які принципи поведінки реалізує право-суб'єкт, залежить його ставлення до правової реальності, а отже і його місце у цій реальності.

К. Леві-Строс запропонував ідею так званого «глобального знаку», всю соціальну дійсність він усвідомив як велетенський знак, що складається з «глобального означуваного» та «глобального означника». Вивчення властивостей мислення носіїв традиційних культур він увів у контекст тотемічних класифікацій; на основі отожднення членами соціальної спільноти себе із тваринним чи рослинним світом вчений вирізнув специфічні коди, за допомогою яких відбувається розрізнення соціальних груп між собою. Такі «тотемічні операції» стають моделями, що відтворюють реальну логічну форму фіксації соціально значущого змісту, його абстрагування та конкретизації [18, с. 37–110].

У такому контексті вербально відтворені у праві знаки є сукупністю системних тенденцій правової реальності, що сформувалися на основі загальноприйнятих регулятивних правил та гарантують цілісність і стійкість цієї реальності. Виконання цих правил нормативною перспективою забезпечить соціокультурному простору збереження значущості, що стабілізує процес розуміння правових знаків як взаємодію вербалізованих норм поведінки, базових соціонормативних цінностей і принципів функціонування правового поля суспільства.

З позиції символічності простір, у якому формуються і виявляються правові знаки, є семіотичним простором. Тут реалізується основне завдання права – регулювання особливо значущих суспільних відносин, адже його основна функція – бути інструментом у цьому процесі. Зважаючи на те, що майже всі способи реалізації права безпо-

середньо пов'язані з комунікацією на функціональному рівні, цей процес можна визначити як сукупність трьох основних послідовних етапів: 1) формулювання та інформаційна передача волі держави; 2) визначення напряму правомірності й об'єднання навколо нього більшості; 3) протистояння неправомірності (О. Шейгал назвала ці складові змісту політичної комунікації, відповідно, орієнтацією, інтеграцією та агональністю і спроектувала їх на базову семіотичну опозицію «свої – чужі» [11, с. 112]). Формування усталеної системи такої опозиції безпосередньо пов'язана із формуванням правового світогляду та набуттям певного соціального досвіду.

Задіяння когнітивних вербалізованих стратегій до формування правового світогляду передбачає, що поведінка соціального суб'єкта формується під впливом оточення і соціального середовища, а також внутрішніх переконань і прагнень (що він думає про чинне право, чи здатний оцінювати свої дії з позицій права тощо). Вербально-когнітивні стратегії схиляння поведінки до правомірних норм зосереджені на пізнавальних процесах, що базуються на виробленні поведінкових правових стереотипів через формування правового мислення, переконань та установок, тобто через формування правового світогляду. Соціальний суб'єкт фільтрує правову реальність не через статичні шаблони, а через динамічні конструкти, що постійно модифікуються в результаті нового досвіду правовідносин. Отже, формування його правового світогляду – це активне опрацювання і засвоєння правової інформації, вивчення правового оточення і пристосування до нього, а також безперервне творення щоразу складніших правових уявлень на основі інформації про правову реальність і своє місце у правовому полі соціонормативного простору.

Теоретичний конструкт ціннісних орієнтацій, розроблений М. Рокічем, передбачає наявність інструментальних і термінальних цінностей. Якщо інструментальні розглядають особистісні риси, то термінальні – ті, до яких треба прагнути в житті [3, с. 146]. Правовий світогляд соціального суб'єкта є певною формою відображення правової дійсності через правові цінності.

До інструментальних правових цінностей ми можемо віднести: правову терпимість, почуття відповідальності, сміливість, честолюбство, самоконтроль, логічність, чесність тощо. Термінальними (знаковими) цінностями у зрізі права слід розглядати такі: право-прийняття і право-сприйняття, відчуття завершеності правоосвіти, знання правових норм, повага до права, законотворчість, правомірність мислення

і дій та інше. Отже, інструментальні цінності є обов'язковою передумовою виникнення у правовому світогляді соціального суб'єкта термінальних правових цінностей. Зауважимо, що інструментальні правові цінності не завжди наявні (сформовані) – лише у людей чесних, логічно мислячих, сміливих і честолюбних, із сильно розвиненим почуттям обов'язку та відповідальності може сформуватися високого рівня правосвідомість. Натомість у людей, схильних до брехні, безвідповідальних, скритих і підступних, термінальні цінності, у тому числі правові, не формуються взагалі, що передбачає обмежений правовий світогляд і здебільшого наявність протиправної поведінки.

Як бачимо, правовий знак наділений важливими функціями щодо відтворення, збереження і передачі соціально-ціннісної інформації у вербальній і невербальній формі. Право як мовна знакова система серед інших соціальних функцій (номінативної, інформаційної, комунікативної, культурологічної, управлінської, дидактичної, превентивної, заощадження та збереження [19]) виконує, як зауважив П.В. Кретов, конструктивну і конституюючу функцію «для культурної формотворчості» та «специфічно людських механізмів фіксації та трансляції соціокультурної інформації у просторі культури» [20, с. 6]. Цей дослідник також відзначив ціннісну і світогляду забарвленість символу і знаку взагалі; до того ж наголошував на необхідності аксіологічно-культурного обґрунтування теорії пізнання та пізнавальної діяльності людини, де доцільним є звернення філософа до символу і знаку; визначив вирішальне значення саме вербальної їх оформленості для найбільш повної реалізації ними смислопороджувальної функції як засобу формування культурного простору та перетворення оточуючої дійсності [20].

Висновки. Отже, право можна вважати вербальною знаковою системою, що функціонує у певному соціокультурному просторі, а тому демонструє чітку соціально-ціннісну детермінованість. Мовні правові знаки мають ціннісне навантаження, відтворюючи найбільш значущі пріоритети правової спільноти й формуючи відповідні соціальні цінності у її членів. А це свідчить про те, що право має соціально-ціннісну зумовленість, а соціум – правову.

---

1. Балинська О.М. Право як відкрита і закрита система / О.М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 417–427; Балинська О.М. Дуалістичні характеристики

ки права як системи: філософсько-правовий аналіз / О.М. Балинська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С. 24–37.

2. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. – М.: Республика, 1994. – 528 с.

3. Кондаков И. Психология. Иллюстрированный словарь / И. Кондаков. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 512 с.

4. Лангер С. Философия в новом ключе: Исследование символики разума, ритуала и искусства / Сьюзен Лангер; пер. с англ. С.П. Евтушенко; общ. ред. и послесл. В.П. Шестакова. – М.: Республика, 2000. – 287 с.

5. Пиаже Ж. Схемы действия и усвоение языка / Ж. Пиаже // Семиотика. – М., 1983. – С. 133–136.

6. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура / А.Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

7. Сватко Ю. «Текст – мир человека – культура»: в пространстве современного эйдизма / Ю. Сватко // Философия языка: в границах и вне границ; науч. ред. Д.И. Руденко. – Х.: Око, 1994. – Т. 2. – 176 с.

8. Гатальська С.М. «Щойність» знаку, символу та образу в культурі / С.М. Гатальська // Філософія культури. – К.: Либідь, 2005. – 328 с.

9. Флоренский П.А. Мысль и язык / П.А. Флоренский // У водоразделов мысли. – М.: Правда, 1990. – 496 с.

10. Выготский Л. Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное / Л. Выготский. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.

11. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса / Е. Шейгал. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.

12. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность / А. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 425 с.; Леонтьев А. Проблемы развития психики / А. Леонтьев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 430 с.

13. Вилюнас В. Психологические механизмы мотивации человека / В. Вилюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 288 с.

14. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен: в 2 т. – М.: Педагогика, 1986. – Т. 2. – 408 с.

15. Ярославский А. Соотношение соционормативной культуры общества и соционормативной культуры отдельной личности / А. Ярославский // Философия права. – 2005. – № 2 (14). – С. 23–27.

16. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью / Ю. Хабермас. – М.: Изд. центр Academia, 1995. – 245 с.

17. Менегетти А. Система и личность / А. Менегетти. – М.: Серебряные нити, 1996. – 128 с.

18. Леви-Строс К. Тотемизм сегодня / К. Леви-Строс // Первобытное мышление. – М.: Республика, 1994. – 384 с.

19. Балинська О.М. Характеристика правового знаку / О.М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 460–470.

20. Кретов П.В. Гносеологічний аспект філософського символізму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філос. наук: спец. 09.00.02 / П.В. Кретов; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2000. – 20 с.

Балинская О.М. Социально-ценностная сущность права как вербальной знаковой системы.

Право определено как вербальная знаковая система, которая функционирует в определенном социокультурном пространстве и демонстрирует четкую социально-ценностную обусловленность.

Ключевые слова: правовой знак, правовая реальность, правовая общность, социокультурное пространство, социальная обусловленность, ценностная нагрузка.

Balynska O.M. Social-value essence of law as a verbal sign system.

The law is defined as a verbal sign system that operates in a particular social and cultural sphere and demonstrates a clear social-value specification.

Key words: legal sign, legal reality, legal community, social and cultural sphere, social specification, value loading.

Стаття надійшла 28 травня 2012 р.

УДК 340.131

Ю.Ю. Бородин

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ ПРАВОПОРЯДКУ

Розкрито правопорядок як фактичний правовий стан упорядкованості, організованості, урегульованості суспільних відносин унаслідок практичної реалізації норм права, втілення їх у життя.

Ключові слова: право, правопорядок, суспільно-правове явище, зміст правопорядку, форма правопорядку, структурні елементи правопорядку, види правопорядку, правомірні дії, законність.

Постановка проблеми. Сучасний стан правового порядку як складової правового життя українського суспільства і науковий стан дослідження цієї проблематики свідчать про помітне відставання теоретичного осягнення цього феномена в нових умовах від соціальних потреб у сучасних наукових пошуках і рекомендаціях його забезпечення. Тут переплітаються такі тенденції, як помітне падіння наукового інтере-